

Dr. sc. Maja Čolaković, docentica
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

RELIGIJSKO OPREDJELJENJE RODITELJA VS. NAJBOLJI INTERES DJETETA U OSTVARENJU NJEGOVOG PRAVA NA TJELESNI INTEGRITET

Pravo roditelja da biraju svoje religijsko opredjeljenje i određuju religiju u kojoj će vaspitavati vlastito dijete u određenim slučajevima može doći u koliziju s pravom djeteta na tjelesni integritet, odnosno s ostvarenjem njegovog prava na samoodređenje o životu i zdravlju. Pritom nije riječ samo o pravima i interesima pojedinca, nego takav sukob tangira i interese šire zajednice: postoji zakonska obaveza i pravo roditelja na staranje o djeci, prava i interesi vjerskih zajednica, obaveze države u zaštiti dječjih prava itd.

U praksi se taj sukob javlja u više različitih situacija. U nekima od njih, zbog odbijanja roditelja da dijete podvrgnu neophodnim medicinskim zahvatima, bivaju neposredno ugroženi život i zdravlje djeteta. Takvi slučajevi rješavaju se posredovanjem suda i uz učešće drugih državnih organa nadležnih za zaštitu prava i interesa djece.

Najbolji interes djeteta, kao primarni kriterij normiran Konvencijom o pravima djeteta, treba biti rukovodeći u razrješavanju ovog sukoba, jer vjerska uvjerenja i interesi roditelja ne smiju prevagnuti nad dobrobiti njihovog djeteta.

Ključne riječi: roditelj, dijete, religija, tjelesni integritet, najbolji interes

I.

Kao jedno od temeljnih ljudskih prava, pravo na slobodu vjeroispovijesti propisano je odredbama međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima¹ te ustavima većine država.² U pitanju je apsolutno pravo, koje predstavlja izraz

¹ Tako čl. 9. st. 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama Vijeća Evrope iz 1950. godine (u daljem tekstu: EKLJP), propisuje pravo svake osobe na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, a to pravo uključuje slobodu da se promijeni vjeroispovijest ili uvjerenje te slobodu da se sam ili zajedno s drugima i javno ili privatno, manifestira svoju vjeru ili uvjerenje, obredom, propovijedanjem i vršenjem vjerskih dužnosti i rituala. Odredba identičnog sadržaja nalazi se i u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima Ujedinjenih nacija iz 1966. godine (čl. 18. st. 1.), kao i Općoj deklaraciji o pravima čovjeka Ujedinjenih nacija iz 1948. godine (čl. 18.). U cilju afirmacije ovog prava i osude duge tradicije religijske netrpeljivosti i isključivosti i instrumentalizacije religije u političke svrhe, Ujedinjene nacije su 1981. godine usvojile i Deklaraciju o ukidanju svih oblika nesnošljivosti i diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja. Detaljnije o ovoj Deklaraciji vidjeti: Bakšić-Muftić, J., *Sistem ljudskih prava*, Magistrat, Sarajevo, 2002, str. 210. i 211.

² Primjera radi, Ustav Bosne i Hercegovine iz 1995. godine u katalogu prava koja priznaje svim osobama na teritoriji Bosne i Hercegovine navodi i slobodu misli, savjesti i vjere (čl. II. st. 3. t. g.). Nepovredivost slobode vjere, savjesti i slobode ispovijedanja vjere i svjetonazora, uz garanciju nesmetanog obavljanja vjerskog obreda propisuje i Ustav Savezne Republike Njemačke (čl. 4. st. 1. i 2). Odredba sličnog sadržaja nalazi se i u Ustavu Republike Hrvatske (čl. 40), i Ustavu Republike Slovenije (čl. 41. st. 1. i 2).

unutrašnje ljudske slobode i proizilazi iz ličnog uvjerenja o fundamentalnim pitanjima.³ U tom smislu, nemoguće ga je ograničiti – može biti ograničeno samo ispoljavanje, odnosno prakticiranje određene vjeroispovijesti.

Sloboda vjeroispovijesti roditelja je kompleksna i ima široke granice, jer se uz slobodu odabira i izražavanja vlastite vjeroispovijesti, ona proteže i na njihovu slobodu odabira vjeroispovijesti u kojoj će odgajati svoje dijete. Takvo ovlaštenje proizilazi iz roditeljske dužnosti i prava na odgoj djeteta, odnosno to je dio sadržaja njihovog roditeljskog staranja,⁴ koje obuhvaća čitav niz odgovornosti, obaveza i prava u pogledu staranja o tjelesnom, duhovnom i intelektualnom razvoju djeteta.⁵

Pravo roditelja da odlučuju o vjerskom odgoju i obrazovanju djeteta normirano je prethodno spomenutim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima,⁶ pri čemu najdetaljnije odredbe sadrži Deklaracija o ukidanju svih oblika nesnošljivosti i diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja.⁷

Ovo pravo roditeljima je priznato i odredbama Konvencije o pravima djeteta,⁸ s tim što ona, kao prvi međunarodni pravni akt obavezujućeg karaktera koji na sveobuhvatan način sankcioniše prava djeteta, unosi novitet u odnosu na rješenja prethodno donesenih internacionalnih dokumenata o ljudskim pravima. Odredbama KPD-a dijete je po prvi put izričito imenovano titularom prava na slobodu mišljenja, savjesti i religije,⁹ a roditeljima, odnosno starateljima je

---

³ Bakšić-Mučić, *supra* note 1, str. 209.

⁴ Uz pojam „roditeljsko staranje“, u savremenom komparativnom pravu se upotrebljavaju i termini „roditeljska odgovornost“, „roditeljska briga“, „roditeljska pravo“ i „roditeljska vlast“. Termin „roditeljsko staranje“ uveden je u bosanskohercegovačko pravo Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH 35/05, u daljem tekstu: PZFBiH), a potom prihvaćen i u Porodičnom zakonu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH 23/07, u daljem tekstu: PZBD), dok je u Porodičnom zakonu Republike Srpske (Službeni glasnik RS 54/02, u daljem tekstu: PZRS) zadržan ranije korišteni termin „roditeljsko pravo“. Vidjeti detaljnije: Bubić, S.; Traljić, N., *Roditeljsko i starateljsko pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 145.

⁵ Detaljnije o sadržaju roditeljskog staranja u bosanskohercegovačkom pravu vidjeti: *Ibid.*, str. 148-172.

⁶ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima propisuje obavezu država na poštovanje slobode roditelja/staratelja da osiguraju religijsko i moralno obrazovanje svoje djece u skladu s vlastitim uvjerenjima (čl. 18. st. 4). EKLJP normira da se ni jednoj osobi ne može uskratiti pravo na obrazovanje, a da će „u izvršavanju svih funkcija koje se tiču obrazovanja i podučavanja, države poštovati pravo roditelja da osiguraju takvo obrazovanje i podučavanje koje je u skladu s njihovim vlastitim religijskim i filozofskim uvjerenjima“ (čl. 2. Prvog protokola uz EKLJP).

⁷ Deklaracija propisuje slobodu roditelja, odnosno staratelja da uredi život unutar porodice u skladu s vlastitom religijom ili uvjerenjima, vodeći pritom računa o moralnom odgoju u kojem bi, prema njihovu vjerovanju, dijete trebalo biti podizano. Djetetu je zagarantovano pravo na pristup vjerskom obrazovanju u skladu sa željama roditelja (ili staratelja), uz zabranu podučavanja o religiji i vjerovanju koje bi bilo protivno željama navedenih subjekata, pri čemu bi se primarno trebalo rukovoditi najboljim interesom djeteta (čl. 5. st.1. i 2).

⁸ Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih nacija iz 1989. godine (u daljem tekstu: KPD).

⁹ Odredbe drugih dokumenata o ljudskim pravima na dijete se odnose samo *ratione materiae*. Ovakva regulacija ukazuje na napredak u shvaćanju da je djetetu, kao ljudskom biću, odnosno osobi, ovo ljudsko pravo inherentno. Hlača, N.; Popović, P., *Pravo djeteta na slobodu savjesti i vjeroispovijedi*, Bogoslovska smotra, 79, (2009) 2, str. 280.

priznato pravo i obaveza da dijete usmjeravaju u ostvarenju tog prava u skladu s njegovim razvojnim sposobnostima.¹⁰

Pravo roditelja na vjerski odgoj djeteta u pojedinim državama izričito je normirano i u tamošnjim ustavima.¹¹

Kako je vidljivo iz navedenih odredaba, savremeno pravo roditeljima ostavlja znatnu slobodu pri određivanju religijskog odgoja vlastitog djeteta, ne propisujući izričito sadržaj i ograničenja tog prava.¹² Jedini princip kojeg oni pritom moraju slijediti, a koji se može tumačiti kao ograničenje, jeste zaštita najboljeg interesa djeteta.¹³ Uz to, ova sloboda ograničena je općim zakonskim normama, koje se odnose na zabranu tjelesnog kažnjavanja i zlostavljanja djece, zabranu dječjeg rada itd.

Sem ovoga, sloboda roditelja da odgajaju dijete prema vlastitim religijskim uvjerenjima donekle je sužena pravom djeteta na slobodu vjeroispovijesti. Djetetu to pravo pripada od rođenja, ali je nesporno kako ga ono može samostalno ostvarivati tek s potpunijim razvojem svojih tjelesnih, psihičkih i intelektualnih sposobnosti. Dotad je ono u pogledu religijskog opredjeljenja pod utjecajem vlastitih roditelja, i najčešće s njima dijeli vjerska uvjerenja, odnosno njegov religijski identitet, barem u ranom djetinjstvu, jednak je religijskom identitetu jednog ili oba njegova roditelja.¹⁴

¹⁰ Član 14. KPD glasi: “ 1. Države članice će poštovati pravo djeteta na slobodu mišljenja, savjesti i religije. 2. Države će poštovati prava i obaveze roditelja, odnosno staratelja, da usmjeravaju dijete u ostvarivanju njegovih prava na način koji je u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta. 3. Sloboda da se ispoljava vjera ili uvjerenje može se ograničiti samo na način propisan zakonom, i ako je to neophodno da bi se zaštitila javna sigurnost, red, zdravlje ili moral, ili osnovna prava i slobode drugih.” Prema stavu u doktrini, roditeljima, odnosno starateljima djeteta ovom odredbom dat je primat u njihovoj odgojnoj ulozi u pogledu prenošenja vjere ili drugih uvjerenja, bez intervencije države, ali oni u ostvarenju tog prava nužno moraju uzeti u obzir razvojne sposobnosti djeteta. Tako: Hlača, Popović, *supra* note 9, str. 282. i 283. Kako ističe druga autorica, “pravo roditelja na taj način je ograničeno i svedeno na razinu “usmjeravanja djeteta””. Jakovac-Lozić, D., *Dijete kao titular prava na slobodu savjesti, vjerskog ili drugog uvjerenja*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 39, 2002, str. 45.

¹¹ Kao primjer se može navesti Slovenija, čiji ustav propisuje pravo roditelja na vjersko i moralno obrazovanje djeteta u skladu s njihovim svjetonazorima, pri čemu se oni neizostavno moraju rukovoditi djetetovim uzrastom i zrelošću te njegovim pravom na slobodu savjesti, vjere i drugih uvjerenja (čl. 41. st. 3).

¹² Između ostalog, u sadržaj prava određivanja religijskog odgoja djeteta u praksi spada ovlaštenje roditelja da odrede način ishrane ili odijevanja djeteta, njegovo učestvovanje u vjerskim obredima i praznicima te podvrgavanje vjerskim ritualima i običajima, religijsko obrazovanje, kao i pravo da dijete isključe iz takvog obrazovanja itd.

¹³ Zaštita najboljeg interesa djeteta propisana je KPD-om kao primarni kriterij kojeg treba slijediti u svim aktivnostima vezanim za dijete, bez obzira na to ko ih poduzima (čl. 3. st. 1). Na zaštitu najboljeg interesa djeteta u vjerskom obrazovanju poziva se i Deklaracija o ukidanju svih oblika nesnošljivosti i diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja (čl. 5. st. 2). U Deklaraciji je izričito sankcionisana i zabrana takvog prakticiranja religije ili uvjerenja, koje je štetno za tjelesno ili mentalno zdravlje, odnosno cjelokupni razvoj djeteta (čl. 5. st. 5).

¹⁴ Moguće je da u kasnijim fazama djetinjstva, odrastanjem i sazrijevanjem, dijete dođe u sukob s roditeljima u pogledu svog vjerskog opredjeljenja. O pravu djeteta na slobodu vjeroispovijesti, načinu na koji dijete ostvaruje to pravo u odnosu na svoje roditelje i potencijalnom konfliktu tog njegovog prava s istim pravom roditelja vidjeti detaljnije: Hlača; Popović, *supra* note 9, str. 276-289; Jakovac-Lozić, *supra* note 10, str. 33-48.

II.

Pravo roditelja da biraju i manifestuju svoje vjersko opredjeljenje te da određuju religiju u kojoj će vaspitavati vlastito dijete, u određenim slučajevima može doći u koliziju s pravom djeteta na tjelesni integritet, odnosno s ostvarenjem njegovog prava na samoodređenje o životu i zdravlju.¹⁵ Time se dovodi u pitanje i ostvarenje načela najboljeg interesa djeteta, koji je po uzoru na KPD prihvaćen u većini nacionalnih pravnih sistema.

KPD normira pravo na život i pravo na zdravlje djeteta kao temeljna i izvorna prava (čl. 6. i 24.),¹⁶ te naglašava posebno značajnu ulogu roditelja u očuvanju i poboljšanju djetetovog života i zdravlja.¹⁷ U tom cilju, roditelji su ovlašteni odlučiti o preduzimanju svih medicinskih zahvata vezanih za dijete, što svakako podrazumijeva i postupke koji se preduzimaju radi prakticiranja određene religije.

Pitanje prava djeteta na samoodređenje o vlastitom tjelesnom integritetu, koje predstavlja jedan od vidova realizacije njegovog prava na život i zdravlje, u pozitivnom komparativnom pravu nije uređeno na jedinstven način. Relevantni međunarodni dokumenti, prije svih Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini¹⁸ i Deklaracija o pravima djeteta na zdravstvenu zaštitu,¹⁹ obavezuju da se pri donošenju odluke o izvođenju medicinskog zahvata na maloljetnoj osobi kao značajan faktor uzme u obzir i njeno mišljenje, proporcionalno

---

¹⁵ Pravo na samoodređenje je pravo čovjeka na samostalno disponiranje svojim životom, tijelom i zdravljem, u granicama određenim imperativnim pravnim normama. U pitanju je neotuđivo pravo, zasnovano na ustavnoj garanciji neprikosновенosti ljudske ličnosti. Njegova realizacija, između ostalog, podrazumijeva ovlaštenje titulara da sam preduzima zahvate u vlastiti tjelesni integritet ili da to prepusti drugim osobama. Za zadiranje trećih osoba u tjelesni integritet potreban je pristanak čovjeka na kojem se zahvati izvode, jer su bez njega protivpravni. U slučaju preduzimanja raznovrsnih medicinskih intervencija, bilo da su one medicinski indicirane ili ne, pristanak pacijenta mora biti zasnovan na svim okolnostima nužnim za donošenje odluke da im se podvrgne. Više o tome vidjeti: Radišić, J., *Medicinsko pravo*, Nomos, Beograd, 2004, str. 74. i 75; Gavella. N., *Osobna prava I*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2000, str. 67-71.

¹⁶ Čl. 6. propisuje da svako dijete ima prirodno pravo na život te u skladu s tim obavezuje države članice da u najvećoj mogućoj mjeri djetetu osiguraju opstanak i razvoj. Pravo djeteta na zdravlje izraženo je kao pravo djeteta na uživanje najvišeg mogućeg standarda zdravlja i pristup institucijama za liječenje i zdravstvenu rehabilitaciju, uz navođenje mjera koje države članice moraju preduzimati u cilju ostvarenja tog prava. Države su također obavezane na provođenje mjera za otklanjanje tradicionalnih postupaka koji štete zdravlju djece (čl. 24. st. 1, 2. i 3). Pri izradi Konvencije pod „tradicionalnim postupkom“ u prvom redu se imalo na umu spolno obrezivanje djevojčica, ali je umjesto izričitog navođenja tog zahvata upotrijebljen ovaj uopćeni termin. Vidjeti: Jakovac-Lozić, D., *Prava djeteta kao pacijenta*, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse br. 3, Mostar, 2005, str. 139. i 140.

¹⁷ KPD propisuje zajedničku odgovornost roditelja za odgoj i razvoj djeteta, uz isticanje da su oni primarno odgovorni za to i da dobrobit djeteta mora biti njihova osnovna briga (čl. 18. st. 1). Pravo na uživanje roditeljske brige djetetu je, prema odredbama KPD-a, priznato od trenutka njegovog rođenja (čl. 7. st. 1).

¹⁸ Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini Vijeća Evrope iz 1997. godine.

¹⁹ Donijelo ju je Svjetsko udruženje ljekara 1998. godine, dopunjena je 2009. godine.

njenom uzrastu i zrelosti.²⁰ U KPD-u nije izričito normirano pravo djeteta da samostalno očituje pristanak na zdravstvene tretmane i medicinske eksperimente kojima bi trebalo biti podvrgnuto, ali je na to pitanje moguće primijeniti „generalni“ konvencijski princip uvažavanja djetetovog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose.²¹

Sva nacionalna zakonodavstva ne slijede navedeno rješenje. U manjem broju država djetetu je to pravo uskraćeno, neovisno o njegovom uzrastu i nivou zrelosti, dok su u većem broju država usvojene različite varijante priznanja mogućnosti da se dijete, u skladu sa svojim uzrastom i zrelošću, izjasni u pogledu zdravstvenih postupaka kojima treba biti podvrgnuto. U doktrini i judikaturi se vode polemike o izboru najboljeg kriterija prema kojem bi djeci trebalo biti priznato ovo pravo, jer je nesporno da im je ono, kao ljudskim bićima, prirođeno i neotuđivo.²²

III.

Konflikt između prava roditelja na slobodu vjeroispovijesti i prava djeteta na tjelesni integritet i samoodređenje o vlastitom životu i zdravlju u praksi se javlja u više situacija. U pojedinim slučajevima, roditelji zbog insistiranja na svojim vjerskim uvjerenjima djetetu uskraćuju pravo na liječenje, čime ne samo da krše njegovo pravo na samoodređenje nego u opasnost dovode njegov život i zdravlje. Među ostalim, u takve slučajeve spadaju: odbijanje tretmana kemoterapije i radioterapije kao metoda u liječenju djeteta oboljelog od karcinoma, premda mu one daju veće šanse za preživljavanje; odbijanje redovne vakcinacije djeteta, koje u određenim slučajevima rezultira smrću djeteta od dječjih bolesti kao što su ospice; liječenje djeteta isključivo molitvama i vjerom, a ne konvencionalnom medicinom, koje prakticiraju sljedbenici scijentologije i nekih drugih vjerskih sekta, a koje vrlo često okončava smrću djece od meningitisa, upale pluća ili dijabetesa;²³ nepristajanje roditelja, pripadnika vjerske zajednice Jehovini svjedoci, na transfuziju krvi njihovom djetetu, čak i kada mu je život ugrožen; uskraćivanje saglasnosti na davanje kontraceptivnih sredstava ili pobačaj maloljetnice. U nekim drugim slučajevima, roditelji iz

²⁰ Čl. 6.2. Konvencije o ljudskim pravima i biomedicini; Načelo 3. t. j. Deklaracije o pravima djeteta na zdravstvenu zaštitu.

²¹ Taj princip je definisan u čl. 12. KPD: „Države članice će osigurati djetetu koje je u stanju formirati vlastito mišljenje pravo na slobodno izražavanje njegovih stavova o svim stvarima koje se na njega odnose, te ih uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta.“

²² O regulaciji ovog pitanja u komparativnom i bosanskohercegovačkom pravu te stavovima doktrine i judikature vidjeti detaljnije: Čolaković, M., *Pravo djeteta – pacijenta na samoodređenje*, Zbornik radova s Naučnog skupa Razvoj porodičnog prava – od nacionalnog do evropskog, Mostar, 21. 12. 2012. godine, str. 189-208.

²³ Jedan od najpoznatijih svjetskih glumaca i sljedbenik scijentologije, John Travolta, bio je nakon iznenadne smrti svog maloljetnog sina neformalno optužen da mu je zbog vlastitih vjerskih uvjerenja uskratio adekvatne metode liječenja. Dječak je navodno patio od autizma, kojeg scijentološka crkva uopće ne priznaje, a umro je od posljedica epileptičnog napada 2009. godine. Vijest je objavljena na: <http://www.24sata.hr/show/sin-johna-travolte-umro-od-infarkta-ukupaonici-95794> (1. 2. 2014).

vjerskih uvjerenja podvrgavaju dijete određenim medicinskim zahvatima koji nisu medicinski indicirani. Oni tim činom načelno ne ugrožavaju djetetov život i zdravlje, ali zadiru u njegovo pravo na samoodređenje. Primjer za to je obrezivanje – cirkumcizija muške djece.^{24 25}

Pored izazivanja znatne pažnje javnosti, ovakvi slučajevi u posljednje vrijeme sve češće su i predmet sudskog odlučivanja. Pravna teorija i praksa raspravljaju o adekvatnim granicama do kojih bi trebalo sezati pravo roditelja na slobodu vjeroispovijesti, odnosno njihovo pravo da iz vjerskih razloga svoje dijete podvrgnu određenom medicinskom tretmanu ili da takav tretman odbiju, a da pritom ne naškode interesima djeteta – prvenstveno njegovom životu i zdravlju te njegovom pravu na samoodređenje.

III.1.

U zemljama *common law* sistema desili su se mnogobrojni slučajevi smrti djece, preminule stoga što su njihovi roditelji, iz vjerskih ubjeđenja, odbili dati saglasnost da ona budu podvrgnuta nužnim medicinskim intervencijama. Prema jednom istraživanju, u SAD-u je od 1975. do 1995. godine uslijed toga umrlo 172 djece, od čega su samo 43 slučaja procesuirana.²⁶

Judikatura SAD-a svoje odluke u ovakvim slučajevima zasniva na doktrini *parens patriae*.²⁷ Roditeljima se ograničava pravo na ispoljavanje vjere

²⁴ Cirkumcizija ženske djece je medicinski postupak okarakterisan kao tjelesno sakaćenje, koji može prouzrokovati ozbiljne tjelesne i psihičke povrede. S toga je u zakonima mnogih zemalja, među kojima su sve zemlje Evropske unije, ono sankcionisano u krivičnom zakonodavstvu, a međunarodne organizacije za zaštitu ljudskih/ženskih prava vode oštru borbu protiv njega. Detaljnije na: *Žensko genitalno sakaćenje*, http://sh.wikipedia.org/wiki/%C5%BDensko_genitalno_saka%C4%87enje (1. 2. 2014); *Žensko obrezivanje*, http://hr.wikipedia.org/wiki/%C5%BDensko_obrezivanje (1. 2. 2014).

²⁵ Protiv nekoliko ljekara jedne londonske klinike podignuta je 2013. godine krivična prijava zbog obavljanja nezakonitog obrezivanja ukupno 1546 djevojčica iz afričkih zemalja (većinom Nigerije, Eritreje i Somalije). Premda je ovaj postupak u Velikoj Britaniji zabranjen još 1985. godine, ljekari su kao argument u svoju odbranu naveli kako nisu znali da se radi o nezakonitom postupku i jednom vidu zlostavljanja djevojčica. Vijest objavljena na: Jutarnji list, <http://www.jutarnji.hr/londonski-lijecnici-vrsili-nezakonita-obrezivanja-afričkih-djevojčica/1127328/> (1. 2. 2014).

²⁶ Swan R., *Letting Children Die for the Faith*, Free Inquiry magazine, Vol. 19, No 1, 1998, na: <http://www.secularhumanism.org/index.php/articles/2784> (1. 2. 2014). O pojedinačnim slučajevima smrti djece, kojoj su roditelji zbog pripadnosti Scijentološkoj crkvi ili drugim vjerskim sektama uskratili liječenje konvencionalnim medicinskim metodama, vidjeti više: *Cases of Childhood Deaths Due to Parental Religious Objection to Necessary Medical Care*, Massachusetts Citizens for Children, objavljeno na: http://www.masskids.org/index.php?option=com_content&id=161&Itemid=165 (1. 2. 2014).

²⁷ *Parens patriae* (država kao vrhovni staralac), doktrina je prema kojoj država ima interes u brizi i staranju o djeci, kao i o drugim osobama koje same nisu za to sposobne. Na osnovu tog interesa, država može intervenisati protiv roditelja koji zloupotrebljavaju ili zanemaruju svoje obaveze i prava prema djetetu. Vidjeti detaljnije stavove pravne teorije SAD-a o doktrini *parens patriae*: Hubin, D. C., *Parental Rights and Due Process*, Journal of Law and Family Studies, University of Utah School of Law, Vol 1, No 2, 1999, str. 126; Diekema, D. S., *Parental Refusal of Medical Treatment: The Harm Principle as Threshold for State Intervention*, Theoretical Medicine 25, 2004, str. 244, 245, 250-252.

kako bi bio očuvan interes države u pogledu dobrobiti djeteta. Zato je intervencija države u izvršavanje prava i obaveza roditelja dozvoljena kad god je to neophodno za zaštitu djeteta. Roditeljsko odbijanje medicinskog tretmana ili propuštanje da ga osiguraju smatra se zanemarivanjem djeteta i okvalifikovano je kao krivično djelo.²⁸ U pojedinim od ovih slučajeva djeci se priznaje i pravo na naknadu štete.²⁹

U odlučivanju o odgovornosti roditelja sudovi ipak prave razliku između situacija u kojima su medicinske intervencije neophodne za spasavanje djetetovog života i situacija kada one to nisu. U prvim slučajevima, sudovi postupaju u skladu s najboljim interesom djeteta, ali u isto vrijeme moraju voditi računa o ustavnim pravima pojedinca, pokušavajući uspostaviti odgovarajući balans među ovim zaštićenim dobrima. Kao jedan od kriterija za donošenje odluke služe im očekivani efekti predloženog tretmana – procjena njegovog rizika naspram potencijale koristi za dijete. Ako je tretman invazivan, opasan ili donosi minimalnu korist, roditeljsko odbijanje tretmana uvažava se u većoj mjeri. Sudovi usto uzimaju u obzir i pravo djeteta na samoodređenje, shodno njegovoj dobi i zrelosti.³⁰

Premda judikatura SAD-a u najvećem broju ovakvih slučajeva ne uvažava odluke roditelja o odbijanju medicinskih zahvata, moguće je pronaći i pojedine slučajeve u kojima sudovi odlučuju suprotno.³¹

²⁸ U slučaju Rastafarian, roditelji su osuđeni za ubistvo svog devetogodišnjeg sina – dijabetičara. Dječak je umro jer njegov otac nije dozvolio da on bude liječen inzulinom, zbog životinjskog porijekla tog lijeka, nego ga je izveo iz bolnice i odveo kod iscjelitelja u Afriku. Nakon šest sedmica, dijete je u dijabetičkoj komi ponovo vraćeno u bolnicu, gdje je preminulo. Vidjeti detaljnije: Deutsch, E., *Medizinrecht*, 3. Auflage, Berlin, 1997, str. 312, prema: Radišić, J., *Nepristajanje na lečenje dece iz verskih pobuda*, Pravni život 9, 2001, str. 90; Sličan slučaj dogodio se u američkoj saveznoj državi Wisconsin 2008. godine. Roditelji djevojčice *Madeline Neumann* proglašeni su krivim za njeno ubistvo, jer su insistirali na liječenju dijabetesa isključivo molitvama. Detaljnije vidjeti: Forslof C., *Can Parents Refuse Treatment to Children Who Could Die?*, objavljeno na: <http://digitaljournal.com/article/266960> (10. 2. 2014); U drugom slučaju, bračni par Schaible iz Philadelphiae, optužen je i osuđen za ubistvo njihove osmomesecne bebe, koja je umrla 2011. godine od upale pluća i dijareje. Kao pripadnici fundamentalnog kršćanstva, oni joj nisu davali konvencionalne lijekove nego su se oslanjali na molitve i liječenje vjerom. Sud ih je osudio na kaznu zatvora pošto su izvršenjem tog djela prekršili uslovnu osudu za ubistvo njihovog dvogodišnjeg sina, počinjeno nekoliko godina prije toga, na isti način i iz istih motiva. Vijest je objavljena na: <http://www.examiner.com/article/faith-healing-parents-sent-to-prison-for-death-of-son> (20. 2. 2014.); Poimenično navođenje drugih sličnih slučajeva i primjenu doktrine *parens patriae*, odnosno regulaciju odgovornosti roditelja u pojedinim saveznm državama SAD-a vidjeti u: Cohan, J. A., *Judicial Enforcement of Lifesaving Treatment for Unwilling Patient*, Creighton Law Review, Vol 39, 2006., str. 862- 868.

²⁹ Naknada štete u iznosu od 14. 200 000 \$ priznata je djetetu čiji roditelji, pripadnici Hrišćanske nauke, nisu dozvolili njegovo liječenje od dijabetesa ničim drugim sem molitvama (slučaj Lundman). Vidjeti: Deutsch, E., op. cit., prema: Radišić, *supra* note 28, str. 90.

³⁰ Bekink, B., *Striking a Balance between Parental Religious Freedom and the Right and Best Interests of Children*, u: Lødrup P.; Modvar, E., *Family Life and Human Rights*, Gylndendal akademisk, Oslo, 2004, str. 77-79.

³¹ Tako je u slučaju Joseph Hofbauer sud odobrio odluku roditelja o načinu liječenja njihovog djeteta, mada je ova proistekla iz religijskih uvjerenja roditelja. U pitanju je bio osmogodišnjak obolio od karcinoma, kome su ljekari prepisali kemoterapiju i radioterapiju, ali su ga roditelji poslali na Jamajku radi alternativnih metoda liječenja. Starateljski organ je zatražio intervenciju

Konflikt između religijskog opredjeljenja roditelja i zaštite života i zdravlja djeteta u Engleskoj se rješava primjenom principa medicinskog i sudskog paternalizma: ljekar je ovlašten zatražiti od suda da mu odobri izvođenje medicinskog tretmana kojeg roditelji odbijaju zbog svojih vjerskih uvjerenja. U ovom slučaju, primarni kriterij za donošenje odluke je najbolji interes djeteta. S pravnog i moralnog aspekta za sudove je neupitno da taj interes treba prevalirati nad vjerskim uvjerenjima roditelja, premda oni ne zanemaruju ni značaj porodičnih odnosa i slobode vjeroispovijesti roditelja. Ako postoji mogućnost primjene alternativnog tretmana u liječenju, koji bi zadovoljio interese obje strane, sud će donijeti odluku o njegovoj primjeni – ako ne, prevalira najbolji interes djeteta. U situacijama kada je sasvim izvjesno da ne postoje izgledi za izliječenje tj. ozdravljenje djeteta, sud se može saglasiti s roditeljskim odbijanjem medicinske intervencije, smatrajući da je upravo takvo rješenje u najboljem interesu djeteta.³²

I u judikaturi Novog Zelanda višekratno je raspravljano o slučajevima konflikta između vjerskog opredjeljenja roditelja i prava djeteta na život i zdravlje, pri čemu su sudovi primat uvijek davali zaštiti interesa djeteta.³³

U drastične primjere sukoba između prava roditelja na manifestaciju vjerskih ubjedenja i prava djeteta na život i tjelesni integritet spadaju slučajevi roditelja – Jehovinih svjedoka, koji ne dozvoljavaju da njihovoj oboljeloj djeci bude učinjena transfuzija krvi, čak i kada taj čin znači spašavanje djetetovog života.³⁴ Sudovi u ovakvim situacijama gotovo bez izuzetka postupaju u prilog zaštiti života i zdravlja djeteta, odnosno daju nalog da se izvrši transfuzija, protivno volji roditelja. U judikaturi SAD-a prvi ovakav slučaj datira iz 1951. godine,³⁵ a nakon njega je moguće pronaći brojne druge primjere istovrsnih

---

suda. Sud je zauzeo stav da se takav pokušaj liječenja ne može vrednovati kao njihova nemarnost, iako su ga odabrali prvenstveno iz vjerskih razloga. Vidjeti: Deutsch, *op. cit.*, prema: Radišić, *supra* note 28, str. 91.

³² Vidjeti detaljnije, uz navođenje pojedinih slučajeva: Bekink, *supra* note 30, str. 75-77.

³³ U jednom od takvih slučajeva (The Queen v RJ and DA Moorhead iz 2002. godine), roditelji maloljetnog djeteta osuđeni su zbog njegovog ubistva na kaznu od pet godina zatvora. Oni su bili pripadnici Adventista 7. dana, koji se drže striktnih pravila ishrane i djeteta. Uprkos upozorenju ljekara, odbili su tretman konvencionalnom medicinom za svog sina i liječili ga isključivo molitvama i biljnim preparatima. Dječak je umro od posljedica bronho-pneumonije povezane s anemijom i oštećenjem mozga, izazvanih nedostatkom vitamina B 12. U obrazloženju svoje odluke, sud je istakao kako je „propust roditelja da djetetu omoguće medicinski tretman neoprastiv i neopravdan, a njihovo uporno insistiranje na samo-liječenju nalazi se na skali krajnjeg nemara i prkosu racionalnom vjerovanju.“ Otežavajuću okolnost u ponašanju roditelja, odnosno majke, sud je našao u činjenici da je ona u to vrijeme bila u šestom mjesecu trudnoće. Detaljnije: *Ibid*, str. 61.

³⁴ Jedna od dogmi iz vjerovanja Jehovinih svjedoka glasi: „Unošenjem krvi u tijelo kroz usta ili intravenozno krše se Božji zakoni“. Stoga sljedbenici ove zajednice odbijaju ne samo homolognu već i autolognu transfuziju krvi, a prinudnu transfuziju krvi njihovoj djeci smatraju jednakoj silovanju. Vidjeti: Bender, A., *Zeugen Jehovas Bluttransfusion (Eine zivilrechtliche Betrachtung)*, *Medizinrecht* 6, 1999, str. 260, prema: Radišić, *supra* note 28, str. 87; Jehovini svjedoci, na: http://hr.wikipedia.org/wiki/Jehovini_svjedoci (10. 2. 2014).

³⁵ U pitanju je slučaj *People ex. rel. Wallace v. Labrenz*, u kojem je sud raspravljao o davanju transfuzije bebi staroj svega osam dana. Vidjeti: Woolley, S., *Children of Jehovah's Witnesses and adolescent Jehovah's Witness: what are their rights?*, *Arch Dis Child* Jul 2005, 90 (7). str. 716,

presuda.³⁶ Nešto manji broj slučajeva u odnosu na SAD-a, ali odluke jednakog sadržaja, postoje i u judikaturi Velike Britanije i Australije.³⁷

Ugrožavanje tjelesnog integriteta djeteta, odnosno njegovog prava na samoodređenje, dešava se i u situacijama kada roditelji svojoj maloljetnoj kćeri, zbog vjerskih ubjeđenja, uskraćuju saglasnost na uzimanje kontraceptivnih sredstava ili izvršenje pobačaja. Jedan od najpoznatijih slučajeva koji tretiraju ovaj problem u anglosaksonskoj sudskoj praksi je engleski slučaj *Gillick v West Norfolk and Wisbech Area Health Authority* iz 1985. godine, proistekao iz protivljenja majke da ljekar njenoj kćeri, mlađoj od 16 godina, preporuči tablete za kontracepciju.³⁸ Baš kao i u ovom slučaju, i u više slučajeva iz judikature SAD-a, u kojima je raspravljano o pravu maloljetnice da donese odluku o pobačaju protivno volji njenih roditelja,³⁹ sudovi su odlučivali u prilog zaštiti tjelesnog integriteta, odnosno prava maloljetnice na samoodređenje.

III.2.

I u praksi zemalja evropskog kontinentalnog pravnog sistema često se događaju slučajevi sukoba između prava roditelja na slobodu vjeroispovijesti i njihove obaveze zaštite najboljeg interesa djeteta u pogledu djetetovog života i zdravlja, odnosno prava djeteta na samoodređenje o ovim ličnim dobrima. Na

---

dostupno na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1720472/> (10. 2. 2014.); Cohan, *supra note* 28, str. 868.

³⁶ U slučaju *State v. Perricone* iz 1962. godine, roditelji nisu dopustili da prilikom operacije srca njihovom sinu bude data krv. Sud je donio odluku o postavljanju privremenog staratelja, uz odobrenje za obavljanje transfuzije. U obrazloženju te odluke, sud je naglasio kako „vrhovni interes države da spasi život i interes bolnice da pruži punu negu pacijentu prevladavaju nad odlukom roditelja da odbiju medicinsku intervenciju“; U slučaju *In re Sampson* iz 1971. godine, majka je odbila da njen 15-godišnji sin bude podvrgnut operaciji jer je to iziskivalo i transfuziju krvi. Operacija mu je bila neophodna zbog rijetkog oboljenja neurofibromatose, koje je prouzrokovalo ekstremnu deformaciju njegovog lica i vrata. Sud je zauzeo stav da „religijska ubjeđenja roditelja moraju odstupiti u korist dobrobiti djece, pri čemu uvijek ne mora biti u pitanju zahvat kojim se spašava život, nego i onaj koji povećava šanse za normalan i koristan život“. Stoga je sud ovlastio ljekare da izvrše operaciju, odnosno transfuziju. Vidjeti navedene i druge slične odluke: Cohan, *supra note* 28, str. 864 - 868.

³⁷ Woolley, *supra note* 35, str. 716.

³⁸ Nakon što je sud odbio zahtjev gospode Gillick da se proglasi nezakonitim ovlaštenje ljekara na davanje savjeta o kontracepciji ili kontracepcijskog tretmana maloljetnicama mlađim od 16 godina, bez saglasnosti njihovih roditelja, slučaj je došao pred britanski Dom lordova. Dom lordova je zauzeo stav da „roditeljsko pravo“ postoji isključivo u cilju zaštite najboljeg interesa djeteta i da ono slabi s razvojem djetetovih tjelesnih, psihičkih i intelektualnih sposobnosti. Uslijed toga, pravom roditelja na odlučivanje o podvrgavanju medicinskom tretmanu njihovog djeteta mlađeg od 16 godina, ustupa pred djetetom koje je dostiglo zadovoljavajući nivo zrelosti i sposobnosti da razumije prirodu i posljedice predloženog zahvata i o tome samo donese odluku. Ovom odlukom ustanovljen je pravni standard tzv. „*Gillick competent child*“, odnosno test „Gillick-sposobnost“, na osnovu kojeg se procjenjuje sposobnost maloljetnika mlađih od 16 godina da se sami izjasne o podvrgavanju medicinskom zahvatu (sposobnost očitovanja valjanog pristanka na medicinski tretman stječe se sa 16 godina). Detaljnije o slučaju i njegovom utjecaju na pitanje prava djeteta na samoodređenje u pravu Engleske i Velsa vidjeti: Bainham A., *Children: The Modern Law*, Bristol, 1998, str. 241-281.

³⁹ Vidjeti poimenično navedene slučajeve u: Bekink, *supra note* 30, str. 79.

slučajeve kada su život i zdravlje djeteta dovedeni u opasnost uslijed roditeljskog prakticanja vjere primjenjuju se pravila o roditeljskom staranju, odnosno odgovornosti i obavezi roditelja da brinu o tjelesnom i psihičkom blagostanju djeteta. U takvim slučajevima zakoni pojedinih zemalja ovlašćuju treću osobu –sud⁴⁰ ili organ starateljstva⁴¹ – da se umiješa u konflikt u cilju zaštite najboljeg interesa djeteta. Ako je u pitanju preduzimanje hitne medicinske intervencije, ljekar je može preduzeti uprkos protivljenju roditelja i ne čekajući odluku nadležnog organa.

Slučajevi nepristajanja roditelja na liječenje djeteta zbog njihovih vjerskih uvjerenja događaju se kako u zemljama zapadne Evrope tako i u zemljama u bosanskohercegovačkom susjedstvu – Srbiji i Hrvatskoj. Nažalost, često završavaju tragično – smrću djece. Kao primjer za to mogu poslužiti jedan slučaj iz Srbije⁴² i sličan slučaj iz Hrvatske.⁴³ U jednom drugom slučaju iz Hrvatske, smrt djeteta spriječena je pravovremenom reakcijom pravobraniteljice za djecu.⁴⁴

Pitanje prava roditelja da iz vjerskih uvjerenja podvrgnu dijete medicinski neindiciranim zahvatima, kakav je cirkumcizija muške djece, prije nekoliko godina došlo je u fokus svjetske javnosti zahvaljujući presudi Zemaljskog suda u Kelnu. Radilo se o krivičnom postupku protiv ljekara, optuženog za djelo nanošenja teške tjelesne povrede četverogodišnjem dječaku, kojem je u novembru 2010. godine izvršio medicinski neindiciran zahvat obrezivanja. Roditelji dječaka, pripadnici islamske vjeroispovijesti, prethodno su na njega dali pristanak. Dječak je dva dana nakon obrezivanja hospitaliziran u bolnici radi krvarenja. Prvostepeni sud – Okružni sud u Kelnu, donio je oslobađajuću presudu, s obrazloženjem da je zahvat bio pravno osnovan zbog

---

⁴⁰ Takvo rješenje sadrži, među ostalima, zakonodavstvo Grčke, Slovačke, Kipra i Holandije. Vidjeti detaljnije: Čolaković, *supra* note 22, str. 190-200.

⁴¹ Ovo rješenje usvojeno je, primjera radi, u pravu Hrvatske, Slovenije i Srbije. Vidjeti detaljnije: *Ibid.*

⁴² Radi se o slučaju iz 90-tih godina 20. vijeka, u kojem su roditelji, pripadnici Jehovinih svjedoka, odbili transfuziju krvi za svoje dijete, koje je nakon toga umrlo. Prema: Radišić, *supra* note 28, str. 87-88.

⁴³ U riječkoj bolnici je uslijed krvarenja preminula devetogodišnja djevojčica iz Malog Lošinja, jer njena majka, Jehovina svjedokinja, nije dozvolila ljekarima da joj daju transfuziju. Djevojčica je bolovala od specifičnog oblika leukemije, a transfuzija joj je bila potrebna zbog sprječavanja iskrvarenja. Tužilaštvo ipak nije pokrenulo krivični postupak protiv njene majke, oslanjajući se na nalaze vještaka da davanjem transfuzije dva dana prije smrti djevojčici ne bi mogao biti spašen život. Bošković, Z., *Medicina i pravo*, Pergamena, Zagreb, 2007, str. 175.

⁴⁴ U ovom splitskom slučaju iz 2004. godine roditelji su samoinicijativno izveli iz bolnice svoju maloljetnu kćer koja je bolovala od akutne limfoblastične leukemije, prekidajući time njenu terapiju, premda su bili svjesni da ona bez potpunog provođenja terapije ima svega 1-2% šansi za preživljavanje. Svoju odluku su opravdali vlastitim religijskim uvjerenjima, odnosno Božjim glas koji je majci rekao da tako postupi. U slučaj se umiješala pravobraniteljica za djecu, istakavši kako ne može biti prepušteno isključivo roditeljima, upoznatim s argumentovanim stavovima ljekara i medicinskim indikacijama o mogućim zdravstvenim rizicima planiranog zahvata, da odluče uskratiti pristanak na podvrgavanje djeteta tom zahvatu. Djeca su titulari prava koja im pripadaju bez ikakvih ograničenja i koja obuhvataju sva područja životnih odnosa. Odrasle osobe, odnosno roditelji imaju odgovornost pomoći djeci u njihovom ostvarenju. Vidjeti detaljnije: Jakovac-Lozić, *supra* note 16, str. 157.

date saglasnosti roditelja.⁴⁵ Zemaljski sud u Kelnu, kao drugostepeni, odbio je žalbu Tužilaštva i potvrdio prvostepenu presudu, ali je svoju odluku o nepostojanju krivične odgovornosti ljekara utemeljio na sasvim drugim argumentima. Ovaj Sud je ustanovio da religijski motivisano obrezivanje muške djece ispunjava sve elemente krivičnog djela nanošenja teške tjelesne povrede prema njemačkom Krivičnom zakonu,⁴⁶ a nije opravdano ni u fazi provjere protivpravnosti. Njegovu kažnjivost isključio je tek u fazi provjere krivice.⁴⁷ Sud je u obrazloženju svoje odluke naglasio da odbija mogućnost opravdavanja čina davanjem saglasnosti roditelja, jer „pravo roditelja na religijski odgoj djece nema prednost u odnosu na pravo djeteta na tjelesni integritet te njegovo pravo na samoodređenje. Stoga pristanak na obrezivanje nije spojiv s dobrobiti djeteta. Tijelo djeteta se trajno mijenja obrezivanjem. Ta tjelesna promjena protivna je interesu djeteta koje kasnije samo treba odlučivati o svojoj vjerskoj pripadnosti.“ Uz ovo, Sud je istakao da „radnja optuženog nije bila opravdana pristankom roditelja na povredu, a pristanak četverogodišnjeg djeteta nije postojao niti je mogao biti dat s obzirom na njegovu nedovoljnu zrelost.“ Sud je došao do zaključka da obrezivanje dječaka iz religijskih razloga, ako sami nisu sposobni dati pristanak, nije opravdano pristankom njihovih roditelja – što znači da se radi o krivičnom djelu nanošenja tjelesne povrede.⁴⁸

Ova presuda je izazvala žestoke reakcije jevrejske i muslimanske zajednice u Evropi i Izraelu. Kao rezultat tih reakcija krajem 2012. godine uslijedila je izmjena Građanskog zakonika Njemačke.⁴⁹ Njome je normirano ovlaštenje roditelja da dadnu saglasnost za medicinski neindicerano obrezivanje muškog djeteta koje još nije sposobno za rasuđivanje.⁵⁰

Prijedlozi za zabranu vjerski motivisanog obrezivanja dječaka javljaju se posljednjih godina i u drugim zemljama Evrope, i često imaju kako pravnu i etičku, tako i političku pozadinu. U Holandiji je 2010. godine na ovome insistiralo Kraljevsko holandsko udruženje ljekara (KNMG), navodeći da je

---

⁴⁵ Sud je istakao da je odluka o podvrgavanju zahvatu bila utemeljena na dobrobiti djeteta, jer je cirkumcizija izraz kulturološke i religijske pripadnosti pojedinca, čime se sprečava dječakova stigmatizacija. Uz to, poznata je i na američkom i anglosaksonskom prostoru, gdje se izvodi iz higijenskih razloga. Presuda Okružnog suda u Kelnu Az. 528 Ds 30/11 od 21. 9. 2011. godine, prema: Pürner, S., *Aktuelnosti iz njemačkog prava*, Nova pravna revija 2/2012, str. 62.

⁴⁶ §223 Krivičnog zakonika Njemačke (StBG).

⁴⁷ Sud je ustanovio postojanje neotklonjive pravne zablude i stoga izrekao oslobađajuću presudu.

⁴⁸ Presuda Zemaljskog suda u Kelnu Az. 151 Ns 169/11 od 7. 5. 2012. godine. Vidjeti detaljnije o slučaju: Pürner, *supra* note 45, str. 62. i 63.

⁴⁹ Vorschrift eingefügt durch das Gesetz über den Umfang der Personensorge bei einer Beschneidung des männlichen Kindes vom 20. 12. 2012 (BGBl. I S. 2749) m.W.v. 28. 12. 2012.

⁵⁰ §1631d Građanskog zakonika Njemačke (BGB) propisuje u prvom stavu da roditeljsko staranje obuhvata i pravo na davanje saglasnosti za obrezivanje muškog djeteta, kada ono nije neophodno iz medicinskih razloga, a dijete još nije sposobno za rasuđivanje, pod uslovom da se obrezivanje vrši prema pravilima medicinske struke. Ovo pravilo se ne primjenjuje u slučaju da je dobrobit djeteta ugrožena izvođenjem zahvata obrezivanja, imajući pritom u vidu njegovu svrhu. U drugom stavu ovog člana normirana je mogućnost da djeci mlađoj od šest mjeseci zahvat cirkumcizije izvede pripadnik odgovarajuće vjerske zajednice koji je za to posebno obučen, bez prisustva ljekara.

takav zahvat medicinski nepotreban i da se njime krši pravo djeteta na tjelesni integritet.⁵¹

Slične argumente u izjavi o obrednom obrezivanju dječaka iznijela je krajem 2012. godine i slovenačka pravobraniteljica za ljudska prava, potakavši time snažne kritike ne samo pripadnika muslimanske i jevrejske zajednice u Sloveniji nego i slovenačke katoličke crkve.⁵²

U Švedskoj je inicijativu za zabranu obrezivanja najprije potaknula ultradesničarska partija neonacističkih korijenja. Potom je 2013. godine za nju pledirao, zajedno s kolegama iz ostalih nordijskih zemalja,⁵³ tamošnji pravobranilac za djecu, navodeći da je čin obrezivanja suprotan odredbama KPD-a i osnovnim principima medicinske etike, jer se izvodi bez medicinskih indikacija na osobama koje nisu sposobne dati svoj pristanak, a uz to je bolan, neizmjenjiv i može prouzrokovati ozbiljne posljedice.⁵⁴

O ovom pitanju izjasnila se krajem 2013. godine i Parlamentarna skupština Vijeća Evrope Rezolucijom o pravu djeteta na tjelesni integritet.⁵⁵ U njoj je pozvala zemlje članice na otvaranje javne rasprave, interkulturalnog i interreligijskog dijaloga o opravdanosti izvođenja pojedinih medicinski neindiceranih zahvata, među ostalim i obrezivanju dječaka iz vjerskih motiva, u cilju zaštite od povređivanja njihovog tjelesnog integriteta, odnosno dječjih/ljudskih prava.

III.3.

Pravo djeteta na zaštitu života i zdravlja u bosanskohercegovačkom pravnom sistemu primarno je uređeno odredbama porodičnih zakona, koje su u tom pogledu usklađene s rješenjima KPD-a.⁵⁶ PZFBiH i PZBD izričito propisuju

⁵¹ Vijest objavljena na: Metro portal, <http://metro-portal.hr/lijecnici-pokrenuli-inicijativu-za-prestanak-obrezivanja-djecaka/41152> (1. 2. 2014).

⁵² Pravobraniteljica je navela da obrezivanje muške djece mlađe od 15 godina bez medicinskih indikacija predstavlja kršenje prava djece i povredu njihova tjelesnog integriteta, jer „ustavno pravo na vjersku slobodu ne opravdava povredu tjelesnog integriteta druge osobe“. Budući da u Sloveniji ovo pitanje nije pravno normirano, ona smatra da se o njemu moraju izjasniti medicinska i pravna struka, ali i politika. Vidjeti detaljnije na: <http://www.novolist.hr/Vijesti/Svijet/Obredno-obrezivanje-na-europskoj-konzultaciji> (1. 2. 2014); <http://forum.net.hr/forums/t/339878.aspx> (1. 2. 2014).

⁵³ Bili su to pravobranitelji za djecu iz Norveške, Finske, Danske i Islanda te glasnogovornik djece s Grenlanda, kao i predstavnici Udruženja nordijskih pedijatara i pedijatrijskih hirurgja. Vijest objavljena na: <https://www.crin.org/en/library/news-archive/male-circumcision-nordic-ombudspersons-seek-ban-non-therapeutic-male> (1. 2. 2014).

⁵⁴ U Švedskoj je obrezivanje dječaka iz vjerskih pobuda normirano 2001. godine. Zakonom su propisani uslovi pod kojim je moguće izvesti ovaj medicinski zahvat. Ti uslovi su: dijete ne može biti mlađe od dva mjeseca, obrezivanje mora obaviti ljekar ili vjerski službenik koji posjeduje specijalnu dozvolu, roditelji moraju prethodno biti potpuno informisani o zahvatu te je potreban njihov pristanak zasnovan na tim informacijama. Vidjeti detaljnije: Radojčić, J., *Zabrana obrezivanja u Švedskoj?*, objavljeno na: Aurora, <http://www.aurora.hr/2914/zabrana-obrezivanja-u-svedskoj/> (1. 2. 2014).

⁵⁵ Resolution 1952 (2013) Parliamentary Assembly Council of Europe, Text adopted on 1 October 2013.

⁵⁶ *Supra* note 16. i 17.

pravo djeteta na staranje o životu, zdravlju i razvoju ličnosti,⁵⁷ pri čemu obavezu na to staranje nalažu njegovim roditeljima.⁵⁸ Za razliku od njih, PZRS decidno ne normira pravo djeteta na život i zdravlje, ali decidno propisuje pravo i obavezu roditelja da štite svoju maloljetnu djecu i da brinu o njihovom životu i zdravlju.⁵⁹ Iz tumačenja navedene odredbe nedvosmisleno poizilazi da je dijete titular ovog prava.⁶⁰

Po uzoru na odredbe KPD-a, PZFBiH i PZBD uređuju pravo djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja i obavezu njegovog uvažavanja, u skladu s njegovim uzrastom i zrelošću.⁶¹ U važećoj verziji PZRS-a ovo pravo nije posebno normirano,⁶² ali bi *de lege ferenda* trebalo biti.⁶³ Uz ovo, za pitanje sposobnosti djeteta da dadne pristanak na podvrgavanje medicinskim zahvatima vezane su i norme porodičnog prava kojima je uređena poslovna sposobnost fizičkih osoba, odnosno pravo i obaveza roditelja na zastupanje njihove maloljetne djece. Ovo pravo i obaveza roditelja normirani su u sva tri porodična zakona koja važe na području Bosne i Hercegovine,⁶⁴ ali to nije učinjeno na identičan način. PZFBiH i PZBD djeci koja su dostigla određeni uzrast priznaju ograničenu poslovnu sposobnost,⁶⁵ dok PZRS ne propisuje sposobnost samostalnog nastupanja u pravnom prometu prije punoljetnosti.⁶⁶

Na pravo djeteta na samoodređenje u pogledu tjelesnog integriteta i zdravlja u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine odnose se i odredbe zakona iz oblasti zdravstva, koji normiraju prava i obaveze pacijenta. U Federaciji Bosne i Hercegovine ovo pitanje je uređeno Zakonom o pravima, obavezama i

⁵⁷ Čl. 124. st. 1. PZFBiH; Čl. 107. st. 1. PZBD.

⁵⁸ Čl. 134. st. 1. PZFBiH; Čl. 117. st. 1. PZBD.

⁵⁹ Čl. 81. st. 1. PZRS. Tekuća reforma PZRS-a ukazuje na to da bi pravo i obaveza roditelja na brigu o životu i zdravlju njihovog djeteta *de lege ferenda* trebali biti preciznije uređeni, uz istovremeno sankcionisanje prava djeteta na osiguranje najboljih mogućih životnih i zdravstvenih uslova za njegov pravilan i potpun razvoj (čl. 3. Nacrta Zakona o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona Republike Srpske, verzija iz septembra 2011. godine, u daljem tekstu: ZID PZRS).

⁶⁰ Pored navedenih, porodični zakoni sadrže još nekoliko odredaba kojima je propisana zaštita tjelesnog i psihičkog integriteta djeteta. To su odredbe kojima je sankcionisano pravo djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe i zlostavljanja u porodici i van nje (čl. 127. i 134. PZFBiH; čl. 110. i 117. PZBD; čl. 97. st. 1. PZRS).

⁶¹ Čl. 125. st. 1. PZFBiH; Čl. 108. PZBD.

⁶² Normirane su samo pojedine situacije u kojima postoji ovlaštenje djeteta određenog uzrasta na izražavanje mišljenja i obaveza njegovog uvažavanja. To su priznanje vanbračnog očinstva (čl. 119. st. 1) i usvojenje (čl. 145. st. 2), te donošenje odluke o povjeravanju djece na zaštitu i odgoj. U trećem slučaju ovo ovlaštenje djeteta nije uslovljeno njegovim uzrastom već sposobnošću da izrazi mišljenje (čl. 92).

⁶³ Čl. 6. Nacrta ZID PZRS.

⁶⁴ Čl. 137. st. 1. PZFBiH; Čl. 120. st. 1. PZBD; Čl. 84. st. 1. PZRS.

⁶⁵ U PZFBiH-u uzrast za stjecanje ograničene poslovne sposobnosti je 14 godina (čl. 157. st. 5), a u PZBD-u taj uzrast iznosi 14, odnosno 16 godina, ovisno jesu li u pitanju djeca pod starateljstvom ili djeca o kojoj se staraju roditelji (čl. 139. st. 5. , čl. 169. st. 2. i čl. 120. st. 2.). Treba napomenuti da odredbe PZBD-a koje regulišu stjecanje ograničene poslovne sposobnosti nisu potpuno precizne i međusobno su kontradiktorne u određenoj mjeri, zbog čega izazivaju dileme i potrebu za tumačenjem. Vidjeti o tome detaljnije: Čolaković, *supra* note 22, str. 201.

⁶⁶ *De lege ferenda* bi fizičke osobe ograničenu poslovnu sposobnost trebale stjecati u dobi od 15 godina (čl. 5. Nacrta ZID PZRS).

odgovornostima pacijenata⁶⁷ kao *lex generalis*. Njime je propisano ovlaštenje maloljetne osobe starije od 15 godina, sposobne za rasuđivanje, da u određenim slučajevima samostalno dadne pristanak na medicinski zahvat, odnosno da o tom zahvatu iznese stav u skladu sa zrelošću i sposobnošću za rasuđivanje, ako zbog vrste zahvata nije ovlaštena na samostalni pristanak. Dijete mlađe od ove dobi mora biti uključeno u postupak odlučivanja, shodno svojoj zrelosti i sposobnosti za rasuđivanje.⁶⁸ Uvažavanje najboljeg interesa djeteta u ovakvim situacijama ostvaruje se i kroz odredbu ZPOOP-a kojom je propisana obaveza ljekara, da u slučaju sukoba interesa između djeteta i njegovih roditelja u pogledu izvođenja medicinskog zahvata, o tome odmah obavijesti organ starateljstva.⁶⁹

U Republici Srpskoj i Brčko Distriktu status pacijenta normiran je zakonima o zdravstvenoj zaštiti.⁷⁰ Ovi zakoni imaju dosta restriktivnija rješenja pitanja prava maloljetne osobe da se očituje o podvrgavanju medicinskom tretmanu u odnosu na navedena rješenja ZPOOP-a. To pravo djeci je priznato samo u dva slučaju, i to je izuzetak od generalnog pravila da pristanak na medicinski tretman za maloljetne osobe daju njihovi zakonski zastupnici.⁷¹

Ako se dogodi kolizija između prava roditelja na manifestaciju vjerskih uvjerenja i prava djeteta na zaštitu života i tjelesnog integriteta, u njegovo razrješenje dužan je uključiti se i organ starateljstva, jer je na osnovu odredaba porodičnih zakona on ovlašten preduzimati potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta.⁷²

IV.

Pitanje dokle se prostiru granice prava roditelja na ispoljavanje vlastitih vjerskih uvjerenja naspram prava djeteta na život i zdravlje spada u jedno od kompleksnijih pitanja iz domena odnosa roditelja i djece, jer se bavi sukobom dvaju temeljnih ljudskih prava. Pritom nije riječ samo o pravima i interesima pojedinca, nego taj sukob tangira i interese šire zajednice: postoji zakonska obaveza i pravo roditelja na staranje o djeci, prava i interesi vjerskih zajednica, obaveze države u zaštiti dječjih prava itd.

Potpuno uvažavanje vjerskih sloboda pojedinca jedan je od izraza svakog demokratskog društva, ali je nesporno da takva sloboda mora biti omeđena određenim granicama, kako ne bi bili povrijeđeni prava i interesi drugih subjekata. To se naročito odnosi na slobodu vjeroispovijesti roditelja, jer

⁶⁷ Službene novine FBiH 40/10., u daljem tekstu: ZPOOP.

⁶⁸ Čl. 22. st. 2., 5. i 6. ZPOOP. O određenim manjkavostima ove odredbe vidjeti detaljnije: Čolaković, *supra* note 22, str. 203.

⁶⁹ Čl. 22. st. 7. ZPOOP.

⁷⁰ Zakon o zdravstvenoj zaštiti Republike Srpske, Službeni glasnik RS 106/09., u daljem tekstu: ZZZRS; Zakon o zdravstvenoj zaštiti Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BD BiH 38/11, u daljem tekstu: ZZZBD.

⁷¹ Radi se o slučaju sumnje ili izvjesnosti u pogledu postojanja zarazne bolesti i bolesti ovisnosti, a ovlaštenje na samostalno očitovanje pristanka na tretman pripada maloljetnicima starijim od 15 godina (čl. 25. st. 3. ZZZRS; čl. 31. st. 3. ZZZBD).

⁷² Čl. 150. PZFBiH; Čl. 133. PZBD; Čl. 94. PZRS.

oni prakticanjem vjere ne smiju škoditi dobrobiti i bilo kojem interesu svoga djeteta, napose ne njegovom životu i zdravlju.

U praksi nisu tako rijetki slučajevi odbijanja roditelja da svoje dijete podvrgnu određenom medicinskom tretmanu, zasnovani na njihovom vjerskom uvjerenju, kojim ne samo da krše pravo djeteta na samoodređenje o njegovom tjelesnom integritetu nego i dovode u realnu opasnost njegov život i zdravlje.

Ispravan je stav doktrine, u kojem je ona potpuno jednoglasna, da roditelji ne smiju žrtvovati ova djetetova dobra radi svojih vjerskih uvjerenja i interesa.⁷³ Odbijanje medicinskog tretmana kakvi su transfuzija krvi, hirurški zahvat ili kemoterapija, kojima će djetetov život biti spašen ili produžen, predstavlja moralno i pravno nedopustiv čin, a roditelji time prekoračuju svoja prava i obaveze iz roditeljskog staranja.⁷⁴ Doktrina naglašava da prava djece trebaju biti maksimalno zaštićena sve dok ona ne postanu odrasle osobe i ne steknu sposobnost samostalnog odlučivanja. Njihova prava moraju imati prednost nad pravima roditelja ako ona dođu u međusobni sukob.⁷⁵ Roditelji mogu praviti od sebe mučenike, ali to ne smiju činiti od vlastitog djeteta.⁷⁶

Budući da su dužnosti i prava roditelja prema djeci primarno ustanovljena u korist zaštite djece, kao bića koja zbog neposjedovanja adekvatnog stepena tjelesnog, psihičkog i intelektualnog razvoja trebaju brigu i pomoć odraslih osoba, najbolji interes djeteta mora biti primarni kriterij za razrješavanje sukoba između prava roditelja na slobodu vjeroispovijesti i prava djeteta na život i tjelesni integritet, odnosno njegovog prava na samoodređenje o ovim ličnim dobrima. Kad je riječ o roditeljskom odbijanju medicinskih zahvata, uz obavezno uključivanje organa starateljstva koji će voditi računa o zaštiti najboljeg interesa djeteta, u donošenje odluke o zahvatu trebalo bi uključiti i dijete, shodno odredbama porodičnih zakona i zakona kojima su u Bosni i Hercegovini normirana prava pacijenta, odnosno KPD-a i drugih relevantnih međunarodnih dokumenata. Dijete bi također trebalo biti uključeno i u donošenje odluke o podvrgavanju medicinski neindikiranim zahvatima, kao što je cirkumcizija dječaka, u skladu sa zakonom propisanim pretpostavkama.

---

⁷³ Radišić, *supra* note 28, str. 88; Bekink, *supra* note 30, str. 59-61. i 80; Cohan, *supra* note 28, str. 863.; Papadopolou, L., *Children and religious freedom*, u: Lødrup P.; Modvar, E., *Family Life and Human Rights*, Oslo, 2004, str. 546-547.

⁷⁴ Radišić, *supra* note 28, str. 88-89.

⁷⁵ Bekink, *supra* note 30, str. 80.

⁷⁶ Cohan, *supra* note 28, str. 863.

RELIGIOUS COMMITMENT OF PARENTS VS. THE BEST INTEREST OF CHILD IN EXERCISING HIS RIGHTS TO PHYSICAL INTEGRITY

Summary: The right of parents to choose their religious commitment and determine the religion for rising their child in certain cases may come into conflict with the child's right to physical integrity and exercise his right to self-determination in life and health care. It is not just about the rights and interests of the individual, but such a conflict touches upon the interests of the whole community: there is a legal obligation and the right of parents to care for their children, the rights and interests of religious communities, the state's obligation to protect children's rights etc.

In practice, this conflict occurs in many different situations. In some of them, due to the parental refusal to provide necessary medical treatment for their child, the child's life and health are directly threatened. Such cases are settled through the mediation of the court and with the participation of other state bodies responsible for protecting the rights and interests of children.

It is the best interests of the child, as the primary criterion defined in the Convention on the Rights of the Child, that should be followed as a guiding principle in resolving this conflict, because the religious beliefs and interests of parents should not outweigh the well-being of their child.

Key words: parent, child, religion, physical integrity, best interest